

HAGEN EN HEGGEN

WAT

Hagen en heggen zijn lijnvormige begroeiingen met struikvormende soorten. Heggen groeien breed uit, hagen worden met een korte omlooptijd geschoren of geknipt (minstens om de 2 jaar). Je kan zelf de breedte bepalen door je snoeiregime aan te passen. In heggen en hagen die als veekering dienden, werden traditioneel vooral doornstruiken aangeplant, meestal meidoorn of sleedoorn. Heggen en hagen zijn doorgaans minder dan 6 m hoog, omdat hoogstambomen er niet in aanwezig zijn, in tegenstelling tot houtkanten. Uiteraard kunnen ze wel met hoogstambomen gecombineerd worden.

Meer informatie over dit type beschutting vind je in onze brochure 'Leidraad natuurlijke beschutting voor dieren op de weide', afgekort de leidraad. De leidraad is te vinden op de website www.agroforestryvlaanderen.be (onder kennis&tools > publicaties).

FUNCTIE VOOR DIEREN

- > Biedt relatief weinig schaduw. Aangezien hagen en heggen doorgaans beperkt zijn in hoogte en bestaan uit één rij van veelal struiksoorten, is enkel vlak naast de haag of heg een streep schaduw beschikbaar. Hoeveel dit exact is, is uiteraard ook afhankelijk van de positie van de haag of heg en de stand van de zon. De beschikbare plaatsen zullen mogelijk te frequent en door teveel dieren tegelijk bezocht worden. Zeker in het geval van runderen kan dit een probleem zijn door de kuddementaliteit. In dat geval kan er lokaal overmatige vertrapping of mestvervuiling optreden.
 - > Voor alle dieren is het ook van belang dat de heg of haag (in functie van schaduw) niet van de rest van het terrein gescheiden is door fysieke barrières zoals steile hellingen of kleine waterlopen.
- Runderen specifiek zullen meer gebruik maken van schaduwplekken als deze niet te ver van de watervoorziening beschikbaar zijn. Schapen verkiezen dan weer hun schaduwplaatsen niet te ver van de stal. Deze zaken kunnen in het achterhoofd gehouden worden indien men kiest voor een haag of heg aan de rand van het perceel. In dat geval kan het een goed idee zijn om te combineren met andere types van beschutting.

- > Biedt beschutting tegen de wind. Hiervoor is het belangrijk dat er loodrecht op de overheersende windrichting geplant wordt. Daardoor zal de graszode ook minder snel uitdrogen, wat tijdens droge periodes positief kan zijn voor de grasproductie. Het is belangrijk dat er zo weinig mogelijk gaten in de heg of haag zijn; openingen kunnen leiden tot ongewenste turbulentie. In het geval van bladverliezende struiken zal deze functie sterk verminderd zijn in de winter. D.w.z. dat dieren die jaarrond buiten staan (zoals paarden) nog van een andere vorm van beschutting (bv. een schuilhok) voorzien moeten worden.
- > De takken van bepaalde struiksoorten (bv. meidoorn) worden door runderen graag als 'natuurlijke schuurborstel' gebruikt, wat bv. teken kan verminderen.
- > Hagen en heggen die rond het volledige perceel staan en zo de wind uit alle richtingen blokkeren, kunnen zorgen voor een warmer microklimaat. Dit zal ten nadele van alle grazers zijn.
- > Bepaalde soorten in de haag kunnen dienen als voederboom. In dat geval zorgen de dieren ook voor het onderhoud van de haag aan de weidekant via browsen.

VOORDELEN

- > Kan goed gecombineerd worden met andere types beschutting, bv. hoogstambomen.
- > Dichte hagen en heggen kunnen de afsluiting in schrikdraad of hout vervangen eens ze hoog genoeg zijn.
- > Hoge erfgoed- en biodiversiteitswaarde. Bloeiende hagen kunnen bestuivers aantrekken, hagen met bessen bieden naast beschutting en nestgelegenheid ook voedsel voor vogels.
- > Doordat je een heg typisch breed laat uitgroeien vraagt ze weinig onderhoud.

Mogelijke producten

- > Snoeisel kan gebruikt worden in compost of als mulch.
- > Boomvoeder: vers of gedroogd/ingekuild. Meer informatie hierover vind je op deze kennisfiche: https://euraf.isa.utl.pt/files/pub/20190529_factsheet_12_du_web.pdf

NADELEN/AANDACHTSPUNTEN

- > Bij meidoorn moet opgelet worden voor bacterievuur.

PRAKTISCH

Oriëntatie

- > Meest gangbaar aan de rand van een weide, maar niet noodzakelijk (bv. bij omweiden).
- > In de eerste plaats aan de zijde van de hoofdwindrichting (zuid-westen). Als de dieren ook in de winter op de weide staan kan ook de noord-oost-zijde een interessante keuze zijn (koude wind in de winter).
- > Volledig rondom vermijd je best bij kleine percelen zodat verluchting voldoende is.
- > De plantafstand ligt tussen 25 en 50 cm voor dun geschoren hagen, en is 1 m voor bredere hagen en heggen.
- > Hagen en heggen plant je in de regel op minstens 0,5 m afstand van de grens met een naburig perceel. Als je plant om ze hoger te laten worden dan 2 meter moeten ze op 2 meter van de perceelsgrens staan.

Aanleg

Planten

- > Boomsoortenkeuze: zie de beslissingstool (www.agroforestryvlaanderen.be/nl/agroforestryplanner). Naaldboomsoorten zijn mogelijk, en hebben het voordeel dat ze ook in de winter groen blijven en beschutting bieden. De nadelen zijn dat ze niet inheems zijn, waardoor ze minder ten goede komen van biodiversiteit. Ze worden daarom ook niet gesteund door subsidiemechanismen. Bovendien zijn het geen goede voederbomen.
- > **Type plantgoed:** tweejarig plantgoed (klassen 80/120 en 120/150 (dit is de hoogte uitgedrukt in cm)) met naakte wortel. Op droogtegevoelige gronden gaat de voorkeur naar klein plantgoed.
- > **Periode aanplant:** 1 november tot 1 maart, maar november-december heeft de voorkeur omdat dit ervoor zorgt dat de grond goed contact kan maken met de wortels tegen het voorjaar.
- > Plant niet als het vriest, de grond verzadigd is met water of wanneer er een uitdrogende wind is.
- > Stel de aanplant in de eerste zomer na het planten vrij (dit houdt in dat je grassen en ruigtekruiden er rond maait zodat ze de aanplant niet verstikken). Doe dit ook in de tweede zomer na aanplant als dat nodig is.
- > Mulch, bv. een laag houtsnippers van 10 cm dik, helpt tegen kruidachtigen en uitdroging, en verbetert de bodemvruchtbaarheid.

Bescherming

- > De eerste jaren moet het plantgoed beschermd worden totdat het groot genoeg is. Een haag die langs beide kanten begraasd kan worden, krijgt best een permanente vorm van bescherming.
- > Maak gebruik van collectieve bescherming, aangepast aan de diersoort. Daarbij kan je gebruik maken van een standaard omheining. Houd minstens 1 m afstand van het plantgoed en houd rekening met toegankelijkheid voor onderhoud (inboeten en vrijstellen plantgoed).

- > Als de reëndruk in de omgeving hoog is, is het in de meeste ontwerpen het voordeligste om ze extra te beschermen met plantkokers. Reken € 4,5 per plant, inclusief plaatsing. In een plantverband met 50 cm tussen elke plant komt dit op € 9 per lopende meter haag.
- > Als er veel hazen en konijnen in de buurt zijn, kan je best ook individueel beschermen tegen dit wild aan de hand van spiraalkokers (€ 0,45 per stuk, € 0,50 per boompje voor de plaatsing aan het boompje).

Beheer

- > Bij bladverliezende soorten die niet of maar weinig vertakt zijn, snoei je de planten in de winter volgend op het eerste groeiseizoen terug tot op 15 cm, zodat ze laag bij de grond vertakken. Bij naaldbomen snoei je de hoofdspil pas af als deze de gewenste hoogte bereikt heeft.
- > Hagen snoei je met een frequentie van eenmaal tot driemaal per jaar. Bij heggen snoei je fors om de twee jaar, of jaarlijks de snelst groeiende takken.
- > Snoei zomerbloeiers in de winter, en lentebloeiers pas na de bloei. Het snoeien gebeurt best niet voor de maand juni, zo hou je optimaal rekening met broedende vogels. Het bloeitijdstip van de meeste struiksoorten is te vinden op www.ecopedia.be.
- > Snoei zodanig dat de doorsnede van de haag een kegelvorm heeft, zoals de letter A, met een platte top, om lichtgebrek aan de onderste takken te voorkomen.
- > Gaten in de haag vul je best op door opnieuw aan te planten, volg hiervoor de richtlijnen voor het aanplanten.
- > Bij hagen met meidoorn moet je oppassen voor bacterievuur (zie ook leidraad).
 - > Herkenning van bacterievuur: www.pcfruit.be/nl/bacterievuur
 - > Maatregelen in geval van een bacterievuurinfectie: www.ecopedia.be/boom/eenstijlige-meidoorn > bos- en natuurbeheer.

TER INSPIRATIE

We geven een voorbeeld voor een haag van 150 m aan de zuid- en zuidwestkant van een conceptuele weide van 1 ha. Deze zal de koude en/of uitdrogende wind temperen.

Voor dit voorbeeld rekenen we met de volgende parameters, die je uiteraard kan aanpassen aan jouw situatie en diersoort. Alle onderstaande prijzen zijn exclusief btw, tenzij anders vermeld.

- > Soorten: haagbeuk, meidoorn en sleedoorn (de soort heeft weinig invloed op de prijs). Deze drie inheemse soorten zorgen op termijn voor een dichte, ondoordringbare haag en bieden ook een habitat voor vogels. Ze zijn niet giftig voor de dieren en kunnen na verloop van tijd dienen als knabbelhaag. De fijndoornige takjes van bv. meidoorn worden o.a. door runderen graag gebruikt om te schuren.
- > Plantgoed: tweejarig plantgoed met naakte wortel, bij voorkeur van autochtone herkomst.
 - > € 1,25 per stuk voor het plantgoed, en € 1,25 extra per stuk als je ze laat planten.
- > Plantverband: 1 rij met 25 cm tussen elke plant (= 4 planten per lopende meter).
- > Collectieve bescherming met prikkeldraad (runderen) en kastanjehouten palen (Robinia palen zijn ook mogelijk, beide types palen gaan lang mee en zijn een duurzaam alternatief voor behandelde houten palen of betonpalen).

Houd de wettelijke afstand van minimum 0,5 m tot de grens met percelen van andere eigenaars en minstens 1 m afstand tussen de prikkeldraad en het plantgoed. Je kan de haag laten groeien tot 3 m hoogte.

Voor plantgoed en aanplant heb je, met bovenstaande prijzen en plantverbanden, een prijs van ongeveer € 10 per lopende meter voor plantgoed en aanplant. Met bescherming tegen hazen en konijnen wordt dat € 13,80 per lopende meter in totaal. Reken daarnaast € 13 per lopende meter voor de afsluiting, inclusief plaatsing, als je deze nog niet hebt. Deze prijs verschilt per type afsluiting.

Als je in aanmerking komt voor VLIF-steun, kan je 100 % van de aanplantkost voor een haag met autochtoon plantgoed terugkrijgen, met een maximum van € 10/lm. Dit maximum is voldoende om de kosten van plantgoed en plantwerken te vergoeden. Plantbescherming is een aparte post binnen de VLIF-steun.

Ook voor heggen is het mogelijk om 100 % van de aanplantkost terug te krijgen, met een maximum van € 3,50/lm. Ook hier is dit maximum voldoende om de kosten van plantgoed en plantwerken te vergoeden.

Tabel 1 toont de gesimuleerde hoeveelheid schaduw die dit voorbeeld zou geven, bij de hoogst mogelijke zonnestand in België. Dit is dus een absolute ondergrens, de gemiddelde hoeveelheid schaduw ligt hoger.

Tabel 1: De totale gesimuleerde hoeveelheid schaduw die het voorbeeld uit 'ter inspiratie' zou geven en het aantal dieren die in deze schaduw kunnen rusten. De hoeveelheid schaduw is berekend bij de hoogst mogelijke zonnestand in België, en dus een absolute ondergrens. Het aantal dieren werd berekend met de ligruimte voor een 'gemiddeld dier' (runderen: de gemiddelde maat van een Fleckvieh koe, paarden: een schofthoogte van 1,6 m, schapen: de gemiddelde ooi zonder lammeren). Het aantal dieren houdt geen rekening met wettelijke beperkingen op het aantal dieren per ha.

Hoogte van de haag (m)	oppervlakte schaduw (m ²)/ha	aantal runderen/ha	aantal paarden/ha	aantal schapen/ha
3	100	29	19	76
5	201,25	59	39	154

TYPISCHE SOORTEN (NIET-LIMITATIEF)

De onderstaande soorten kunnen gecombineerd worden in een gemengde haag, op voorwaarde dat alle gebruikte soorten geschikt zijn voor de bodem.

Tabel 2: Typische soorten per bodemtype: ^B: bron: www.bomenwijzer.be. ^T Temperate species – tree database van Wageningen University and Research; www.wur.nl

Bodem	Boomsoort	Groeisnelheid	Goede voederboom?	Opmerking
Voedsel- en vochtrijke kleiige, zandleem en leemgronden	eenstijlige meidoorn	traag ^T		
	sleedoorn	snel ^T		
	Gelderse roos	geen gegevens		
	veldesdoorn	traag ^T		
	rode kornoelje	geen gegevens		
	hazelaar	snel ^B		
Droge zandgronden	haagbeuk	traag ^B	ja	
Natte bodems	schietwilg	snel ^B	ja	Schietwilg is een forse groeier, en daardoor minder geschikt voor hagen. Heggen zijn eventueel mogelijk, maar op natte gronden zijn houtkanten als hakhout nog beter geschikt.

PRAKTISCHE STEUN:

- > Regionale landschappen (www.regionalelandschappenvzw.be; zie ook onze leidraad)
- > Bieden ook ondersteuning bij aanvraag financiële steun.

FINANCIËLE STEUN

- > **VLIF-steun:** aanleg van kleine landschapselementen (niet-productieve investeringen)
- > Meer informatie is te vinden in de leidraad en op <https://lv.vlaanderen.be/nl/subsidies/vlif-steun/niet-productieve-investeringssteun>.
- > **Beheerovereenkomsten** voor kleine landschapselementen via de VLM
 - > Deze maatregel biedt enkel steun voor onderhoud.
 - > Meer informatie is te vinden in de leidraad en op www.vlm.be/nl/themas/beheerovereenkomsten.
- > Provincies en gemeenten bieden soms subsidies of samenaankoopmogelijkheden voor kleine landschapselementen, zoals hagen en heggen. Contacteer hiervoor de gemeente of provincie waarin je weide ligt.